

ISSN 2787-4699

5. OSJEČKI DANI BIOETIKE

Osijek, 7.–8. studenoga 2022.

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti
Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Cara Hadrijana 10, Osijek

SADRŽAJ

Organizatori 5. Osječkih dana bioetike	7
O 5. Osječkim danima bioetike	9
Program 5. Osječkih dana bioetike	13
Sažeci izlaganja	21
Izložba pejzažnih astrofotografija Hrvatska pod zvijezdama Branka Nađa	61
Adresar sudionika	67

ORGANIZATORI
5. OSJEČKIH DANA BIOETIKE

Organizatori 5. *Osječkih dana bioetike*

Centar za integrativnu bioetiku,
Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti,
Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Kineziološki fakultet,
Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Fakultet za dentalnu medicinu i zdravstvo,
Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Pravni fakultet,
Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Akademija za umjetnost i kulturu,
Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Medicinski fakultet,
Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Osječka jedinica Međunarodne katedre za bioetiku

Znanstveni centar izvrsnosti za integrativnu bioetiku

Hrvatsko bioetičko društvo

Centar za integrativnu bioetiku,
Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu

Centar za integrativnu bioetiku,
Filozofski fakultet Sveučilišta sv. Ćirila i Metoda u Skopju

Organizacijski odbor

5. Osječkih dana bioetike

Predsjednik:

IVICA KELAM (Osijek)

Glavna tajnica:

KRISTINA DILICA (Zagreb)

Poslovna tajnica:

MIRA MATIJEVIĆ (Zagreb)

Članovi:

EMINA BERBIĆ KOLAR (Osijek), ANTE ČOVIĆ (Zagreb), DEJAN DONEV (Skopje), SNJEŽANA DUBOVICKI (Osijek), VJEKOSLAV GALZINA (Osijek), LUKA JANEŠ (Zagreb), JULIJANA JUKIĆ (Osijek), HRVOJE JURIĆ (Zagreb), ŽELJKO KALUĐEROVIĆ (Novi Sad), ZORICA KALUĐEROVIĆ MIJARTOVIĆ (Atena), DAMIR MATANOVIĆ (Osijek), IVAN MIŠKULIN (Osijek), MAJA MIŠKULIN (Osijek), VESNICA MLINAREVIĆ (Osijek), ANA POPOVIĆ (Osijek), KSENIJA ROMSTEIN (Osijek), DARIJA RUPČIĆ KELAM (Osijek), IVAN VČEV (Osijek)

O 5. OSJEČKIM DANIMA BIOETIKE

»Ljudska prava temelje se na ljudskom dostojanstvu. Ljudsko dostojanstvo je ideal za koji se vrijedi boriti i umrijeti.«

Robert Maynard Hutchins

Ljudska prava kao goruće pitanje bdiju nad čovječanstvom od davnina. Što su ljudska prava? Gdje im je granica i što je ta granica? Što je moralno, a što nije? Kako definirati čovjekove slobode? To su neka od pitanja koja čovječanstvo sebi postavlja već stoljećima, a svaka aktualna situacija u svijetu ta pitanja reciklira jer se i odgovori mijenjaju. Borbe za ljudska prava možda nisu učestale ili vizualno identične kao one prije stotinjak godina, ali smo se u posljednje tri godine našli pred brojim izazovima koji su poljuljali ideju i definiciju ljudskih prava uopće. Od virusa do rata, moderni se čovjek našao pred zidovima koje još uvijek preskače, a u tome preskakanju lako se izgubi pravo, identitet, slobode te se ona ranije navedena pitanja postavljaju ponovno. Stoga središnje mjesto u okviru 5. *Osječkih dana bioetike* zauzima međunarodna konferencija o temi »Bioetika i ljudska prava«.

Bioetika, kao znanost kojoj je sveukupni život u fokusu proučavanja, u fokusu nužno ima i prava koja sa životom dolaze te upravo bioetika mora pokušati dati odgovore na brojna pitanja etičnosti, moralnosti i ljudskih prava koja se danas postavljaju. Biti humanist danas je izazov, a kako tu humanost potaknuti, razviti i očuvati ono je što mora biti temelj novim istraživanjima u ovim društvenim prilikama. Ljudska prava treba prikazati kroz povijest kako bi se vidjela njihova refleksija u sadašnjosti s ciljem stvaranja budućnosti na temelju toga. Time tema ljudskih prava otvara široko područje za razna izlaganja, analize, predstavljanja, preglede i rasprave.

Izlaganja koja ćemo imati prilike čuti pokušat će dati odgovore na neka pitanja o ljudskim pravima koja su aktualna kao i predstaviti primjere poštovanja i razvoja ljudskih prava dobrim primjerima. Zajedno tako možemo učiti jedni od drugih, raspravom dolaziti do novih ideja i

rješenja, ali i ukazati na probleme s kojima se poštivanje ljudskih prava danas suočava. Ljudska su prava temelj društava koja su u kontinuiranom razvoju, tako da taj razvoj moraju pratiti i ljudska prava. Razvoj prava i edukacija o njima ovisi upravo o nama koji glasno ukazujemo na sve pozitivne i negativne pojave, a za boljitak i razvoj našeg društva te čovječanstva uopće.

Izv. prof. dr. sc. Ivica Kelam

Predsjednik Organizacijskog odbora

Osječkih dana bioetike

PROGRAM
5. OSJEČKIH DANA BIOETIKE

PONEDJELJAK, 7. studenoga 2022.

9.30–10.00 *Otvaranje skupa i pozdravne riječi*

Plenarno predavanje

Predsjedava: KRISTINA DILICA

10.00–11.00 KSENIJA TURKOVIĆ (Hrvatska): Bioetička pitanja u presudama Europskog suda za ljudska prava

11.00–11.15 *Rasprava*

11.15–11.30 *Pauza*

Sekcija A

Predsjedava: IVICA KELAM

11.30–11.45 DEJAN DONEV (Sjeverna Makedonija): Logička nužnost povezivanja Deklaracije o bioetici i ljudskim pravima s integrativnom bioetikom

11.45–12.00 BORIS BAKOTA (Hrvatska): Ljudska prava i životinje

12.00–12.15 MATEA HIRŠINGER, IVICA KELAM, IVANA VITKOVIĆ (Hrvatska): Bioetički senzibilitet prema statusu životinja i njihovim pravima

12.15–12.30 DARIJA RUPČIĆ, IVICA KELAM (Hrvatska): Svakodnevna militarizacija života: djevojčice u oružanim sukobima

12.30–12.45 IVO DŽINIĆ (Hrvatska): Ljudska prava u kontekstu raznolikosti kultura

12.45–13.00 *Rasprava*

Sekcija B

Predsjedava: VJEKOSLAV GLAZINA

- 11.30–11.45 RISTO SOLUNČEV (Sjeverna Makedonija): Biopolitički uvjeti slobode i Kierkegaardova egzistencijalna metoda
- 11.45–12.00 ANA POPOVIĆ (Hrvatska): Dječje pravo na glazbu
- 12.00–12.15 ŽELJKO KALUĐEROVIĆ (Srbija), ZORICA KALUĐEROVIĆ MIJARTOVIĆ (Grčka): Bioetički temelji ljudskih prava
- 12.15–12.30 LJUBICA NEDIĆ, EMINA BERBIĆ KOLAR (Hrvatska): Očuvanje identiteta i kulturne baštine na Rašćici u bioetičkom kontekstu
- 12.30–12.45 JAN DEFRANČESKI (Hrvatska): Filozofska interpretacija Kafkina romana Proces
- 12.45–13.00 *Rasprava*
- 13.00–14.30 *Ručak*

Sekcija A

Predsjedava: IVAN VČEV

- 14.30–14.45 KRUNOSLAVA DUKA, VESNICA MLINAREVIĆ (Hrvatska): Pravo na odgoj i obrazovanje djece SOS Dječjih sela Hrvatske u inkluzivnim osnovnim školama
- 14.45–15.00 SNJEŽANA DUBOVICKI, ANAMARIJA KANISEK (Hrvatska): Etika istraživanja u društvenim znanostima – poštovanje prava na anonimnost
- 15.00–15.15 LORETA KOVAČEVIĆ (Hrvatska): Procjena i stavovi učitelja osnovnih škola o pravima djece
- 15.15–15.30 LIDIJA ŠMIT BRLEKOVIĆ (Hrvatska): Etika u istraživanjima zajednice gluhih
- 15.30–15.45 *Rasprava*

Sekcija B

Predsjedava: ŽELJKO KALUĐEROVIĆ

- 14.30–14.45 VALERIJA TURK PRESEČKI (Hrvatska): Humor kao izraz ljudskih prava i slobode u vrijeme Holokausta
- 14.45–15.00 DORA GREJZA, IVICA KELAM (Hrvatska): Pravo na slobodu iz perspektive Marije Montessori
- 15.00–15.15 MARIJANA KOPLJAR, DOMAGOJ KOPLJAR (Hrvatska): Ljudska prava – prava djece s teškoćama u razvoju
- 15.15–15.30 TOMISLAV TOPOLOVČAN (Hrvatska): Alternativne škole: pravo na drugačije obrazovanje
- 15.30–15.45 *Rasprava*
- 15.45–16.15 *Pauza*

Sekcija A

Predsjedava: DORA GREJZA

- 16.15–16.30 NIKOLINA VIDOVIĆ, TONKA VEKIĆ, MARTINA GALEKOVIĆ (Hrvatska): Prirodoslovne izvannastavne aktivnosti kao poticaj razvoja kreativnosti
- 16.30–16.45 SAŠA DUKA, RUŽICA KOLAR ŠUPER, ZDENKA KOLAR BEGOVIĆ (Hrvatska): Etičnost uključivanja učenika u svojstvu agenta tijekom nastave uživo s hibridnim humano-tabletnim modelom avatara (T-HHMA)
- 16.45–17.00 NIKOLINA VIDOVIĆ, JANJA LUČIĆ, TONKA VEKIĆ (Hrvatska): Poduzetni prirodnjaci kao nova perspektiva odgoja i obrazovanja za održivi razvoj
- 17.00–17.15 VESNA ZLATAREVIĆ (Hrvatska): Kulturna baština kao temeljno ljudsko pravo
- 17.15–17.30 IVAN PERKOV (Hrvatska): Ljudsko pravo na čist, zdrav i održiv okoliš: deklarativna ili stvarna društvena vrijednost?
- 17.30–17.45 *Rasprava*

Sekcija B

Predsjedava: TOMISLAV NEDIĆ

- 16.15–16.30 KRISTINA DILICA, IVICA KELAM (Hrvatska): Ljudska prava u djelima za cjelovito čitanje u osnovnoj školi
- 16.30–16.45 LIDIJA ŠTIMAC, DARIJA RUPČIĆ KELAM, IVICA KELAM (Hrvatska): Igra i pravo na igru
- 16.45–17.00 ANA DARIA BOKAN, JOSIP PERIŠA (Hrvatska): Pojam odgovornosti i ljudska prava u kontekstu tehnološkog razvoja
- 17.00–17.15 EMINA BERBIĆ KOLAR, LJUBICA NEDIĆ (Hrvatska): Pravo Hrvata na život u Bosanskoj Posavini i očuvanje tradicije na primjeru sela Tolisa
- 17.15–17.30 LUKA JANEŠ (Hrvatska): Bioetički senzibilitet i prava psihijatrijskih pacijenata
- 17.30–17.45 *Rasprava*

UTORAK, 8. studenoga 2022.

Plenarna predavanja

Predsjedava: IVICA KELAM

- 9.30–10.15 IVANA BULJAN (Hrvatska): O konceptu ljudskih prava i konfucijanskim vrijednostima
- 10.15–11.00 TOMISLAV NEDIĆ (Hrvatska): Pravo na zdravlje – obuhvatnost i (građansko)pravna zaštita
- 11.00–11.15 *Rasprava*
- 11.15–11.45 *Pauza*

Sekcija A

Predsjedava: DORA GREJZA

- 11.45–12.00 JULIJANA JUKIĆ (Hrvatska): Inkluzija učenika s teškoćama u nastavu Glazbene kulture
- 12.00–12.15 KRISTINA DILICA, MARTINA GALEKOVIĆ (Hrvatska): Poštuje li obrazovni sustav prava djece s teškoćama?
- 12.15–12.30 MARIJA ŽIVKOVIĆ (Hrvatska): Političko-ideološka orijentacija hrvatskoga igranog filma 1990-ih
- 12.30–12.45 *Rasprava*

Sekcija B

Predsjedava: LUKA JANEŠ

- 11.45–12.00 KSENIJA ROMSTEIN (Hrvatska): Znanstveni bullying kroz faktore odjeka i kvartile: ljudska prava u riziku zbog »akadem-ske izvrsnosti«
- 12.00–12.15 DUBRAVKA KLASIČEK (Hrvatska): Ograničenja slobode oporučnog raspolaganja u 21. stoljeću
- 12.15–12.30 IVAN VČEV (Hrvatska): Transhumanizam i ljudska prava
- 12.30–12.45 VJEKOSLAV GALZINA, ELLA RAKOVAC BEKEŽ (Hrvat-ska): Umjetna inteligencija i očuvanje ljudskih prava
- 12.45–13.00 *Rasprava*
- 13.00–13.15 *Završna diskusija i zatvaranje 5. Osječkih dana bioetike*
- 13.30–16.00 *Ručak u restoranu Čarda kod Baranjca*

SAŽECI IZLAGANJA

BORIS BAKOTA

Pravni fakultet, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska

LJUDSKA PRAVA I ŽIVOTINJE

Ljudska prava samim nazivom upućuju na to da se odnose isključivo na ljude. Treba li ljudska prava proširiti i na ne-ljudske životinje? Trebaju li sve životinje imati sva prava kao i ljudi ili samo neka prava ili samo neke životinje trebaju imati sva ili neka prava? Tko će u ime životinja biti ovlašten tražiti ostvarivanje njihovih prava? Sudska praksa u nekim državama pokazuje nam da se mijenja položaj životinja u pravnom sustavu i da su neki suci skloni upustiti se u sudski (sudački) aktivizam jer pravna regulativa zaostaje za suvremenim promišljanjima o položaju životinja.

Ključne riječi: ljudska prava, prava životinja, sudska praksa, etika

EMINA BERBIĆ KOLAR
LJUBICA NEDIĆ

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska

PRAVO HRVATA NA ŽIVOT U BOSANSKOJ POSAVINI I OČUVANJE TRADICIJE NA PRIMJERU SELA TOLISA

Pravo na život temeljno je ljudsko pravo. Provedba Deklaracije o položaju hrvatskoga naroda u Bosni i Hercegovini prema ustavnim načelima koja su bila dogovorena Dejtonsko-pariškim mirovnim sporazumom nailazi na poteškoće u provedbi. Nemogućnost legitimnog političkog predstavljanja ogleda se u gubitku prava na život te predstavlja svojevrsno institucionalno nasilje nad Hrvatima u Bosni i Hercegovini. Rad donosi povijesni pregled prisutnosti Hrvata na području Posavine te popis udruga i manifestacija koje danas govore o uključenosti Hrvata u društveni, kulturni, vjerski i sportski život Bosanske Posavine. Unatoč poteškoćama, Hrvati su opstali u toliškome kraju u kojemu stoljećima žive. Uz znatnu financijsku i operativnu podršku obrazovnim, kulturnim i vjerskim institucijama, Tolišani su nastavili promicati kulturu, tradiciju i običaje svojega kraja. Iako su Domovinski rat, poplava 2014. godine te otvorenost europskih državnih granica potaknuli iseljavanje stanovništva, u Tolisi i dalje živi oko dvije tisuće stanovnika. Veliki je broj mladih i obrazovanih ljudi koji su se uključili u promidžbu Posavine te aktivnim životom svjedoče o pravu Hrvata na život u Bosanskoj Posavini. Svi mještani sudjeluju u manifestacijama koje djeluju unutar sela radeći na očuvanju života, kulturne baštine i tradicije svojega kraja. Značaj tradicije i njena popularizacija dobar su recept za očuvanje prava na život i uklopljenost u moderne tokove današnjice s pogledom u sigurniju budućnost.

Ključne riječi: Bosanska Posavina, pravo na život, Tolisa, tradicija

ANA DARIA BOKAN¹
JOSIP PERIŠA²

¹ *Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska*

² *Fakultet hrvatskih studija, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska*

POJAM ODGOVORNOSTI I LJUDSKA PRAVA U KONTEKSTU TEHNOLOŠKOG RAZVOJA

Pojam odgovornosti danas postaje jednim od temeljnih etičkih problema. Prvo se ovaj pojam javlja unutar pravnog područja, a sada sve više i kao filozofsko te društveno pitanje. Sa suvremenim razvojem tehnologija etička pitanja u području ljudske odgovornosti samo nadolaze. Je li pojedinac odgovoran za sve što se događa u njegovoj okolini i dokle je pojedinac dužan prihvaćati moralnu odgovornost? Ovo izlaganje predstaviti će tri glavne definicije u kojima se pojam odgovornosti u etici javlja, a od kojih svaka opisuje odnose čovjeka prema okolini, institucijama i samome sebi. Temeljno pitanje koje će ovo izlaganje postaviti jest kako i u kojoj mjeri tehnološki razvoj vrši utjecaj na ljudski osjećaj odgovornosti te u kakvom je odnos taj osjećaj s ljudskim pravima.

Ključne riječi: tehnološki razvoj, ljudska prava, etika, osjećaj odgovornosti

JAN DEFRANČESKI

Sveučilišni centar za integrativnu bioetiku, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska

FILOZOFSKA INTERPRETACIJA KAFKINA ROMANA *PROCES*

Franz Kafka smatra se jednim od najzagonetnijih pisaca moderne književnosti. Zbog svoje intrigantne biografije i prepoznatljivog stila pisanja (sada poznatog kao »kafkijanski stil pisanja«), Kafkin opus bio je predmet raznih književnih studija. No njegova su književna djela nerijetko zanimljiva i raznim filozofima. Primjerice, čitanje Kafkinih romana i pripovijedaka nadahnulo je Hannu Arendt, Günthera Andersa, Alberta Camusa, Félixu Guattarija i Gillesa Deleuzea na pisanje vlastitih radova o određenim filozofskim problemima na koje je Kafka ukazao u svojim djelima, poput: (I) otuđenja u modernom društvu, (II) apsurdnosti svakodnevnog života i (III) dehumanizirajuće prirode birokracije i pravnih zakona. Danas postoje brojne filozofske studije koje su već tumačile Kafkina književna djela u svjetlu kritičke teorije, psihoanalize i egzistencijalizma. Nakon kratkog pregleda već postojećih studija Kafkina opusa, u ovom izlaganju bit će prikazana filozofska interpretacija Kafkina romana *Proces*. Oslanjajući se najvećim dijelom na hermeneutičku teoriju Hans-Georga Gadamera, kao i na filozofiju jezika Ludwiga Wittgensteina, filozofska se interpretacija temelji na Kafkinoj uporabi jezika (tj. jezičnim igrama) i sposobnosti Josefa K. za tumačenja smisla (ljudskog prava, zakona i sudskog postupka). Cilj je izlaganja istaknuti određene filozofske probleme vezane uz stanje suvremenog čovjeka o kojima je Kafka pisao u svojem romanu *Proces*.

Ključne riječi: Franz Kafka, *Proces*, filozofija, absurd, otuđenje

KRISTINA DILICA
MARTINA GALEKOVIĆ

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska

POŠTUJE LI OBRAZOVNI SUSTAV PRAVA DJECE S TEŠKOĆAMA?

Obrazovni sustav Republike Hrvatske, posebno nakon provedene kurikularne reforme poznatije pod nazivom »Škola za život«, stavlja naglasak na učenike s teškoćama u razvoju te potiče inkluziju, prilagodbu i individualizaciju nastavnih planova, programa pa i samih materijala koji se koriste na nastavi. Pitanje koje postavljamo u ovom izlaganju jest poštuje li se ono što je napisano na papiru i u praksi ili ne. Koliko su se učitelji prilagodili učenicima i jesu li time dječja prava, posebno pravo na obrazovanje, koje je jedno od temeljnih dječjih prava, ostvarena te koji su mogući prijedlozi za poboljšanje nastave i odnosa prema učenicima s teškoćama.

Ključne riječi: dječja prava, djeca s teškoćama, obrazovni sustav, osnovna škola, etika

KRISTINA DILICA¹
IVICA KELAM²

¹ *Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska*

² *Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti / Kineziološki fakultet, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska*

LJUDSKA PRAVA U DJELIMA ZA CJELOVITO ČITANJE U OSNOVNOJ ŠKOLI

Temelj modernog i razvijenog društva čine ljudska prava koja trebaju težiti razvoju za poboljšanje života svake osobe na svijetu. Ljudska se prava, stoljećima, a nažalost i danas, susreću s brojnim preprekama koje su često nepremostive. Jedan od načina na koji se u budućnosti mogu premostiti jest obrazovanje. Glas književnosti oduvijek je bio glas koji je ukazivao na ljudske mane, vrline, društvene probleme te time književna djela postaju svojevrsan izvor iz kojega učenici, na sebi primjerenj razini, mogu naučiti mnogo o nepravdama u društvu i o pozitivnim stvarima – ljudskim pravima općenito. No uče li? Pruža li popis djela za cjelovito čitanje dovoljno djela u kojima se obrađuju pitanja ljudskih prava i sloboda – pitanje je na koje ovaj rad pokušava dati odgovor analizom spomenutog popisa nakon provedene kurikularne reforme.

Ključne riječi: ljudska prava, djela za cjelovito čitanje, Hrvatski jezik, kurikularna reforma

DEJAN DONEV

Filozofski fakultet, Sveučilište sv. Ćirila i Metoda u Skopju, Sjeverna Makedonija

**LOGIČKA NUŽNOST POVEZIVANJA
DEKLARACIJE O BIOETICI I LJUDSKIM PRAVIMA
S INTEGRATIVNOM BIOETIKOM**

Deklaracija o bioetici i ljudskim pravima, kao izvrstan primjer razumijevanja sposobnosti samorefleksije i, što je najvažnije, preuzimanja odgovornosti, daje izvrstan pogled na potrebu razumijevanja novih posebnih situacija koje proizlaze iz brzog razvoja znanosti i tehnologije, te potrebu poštivanja života općenito, a točnije, života uzetog u obzir kroz koncepte osobe i dostojanstva, slobode i prava. Kao takva, ona daje pravne i političke smjernice, ali za potpuno opravdanje i razvoj njezine opće ideje prijeko je potreban metodološki okvir, tj. filozofska podloga kao nosiva metateorija, koju osigurava integrativna bioetika putem svoje pluriperspektivnosti i multidisciplinarnosti.

Ključne riječi: Deklaracija o bioetici i ljudskim pravima, bioetika, pluriperspektivnost, multidisciplinarnost

**SNJEŽANA DUBOVICKI
ANAMARIJA KANISEK**

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska

**ETIKA ISTRAŽIVANJA U DRUŠTVENIM ZNANOSTIMA –
POŠTIVANJE PRAVA NA ANONIMNOST**

U radu se želi istaknuti važnost poštivanja etike istraživanja u svim njegovim fazama, od planiranja preko provedbe istraživanja do prezentacije samih rezultata. Različite istraživačke tehnike od istraživača zahtijevaju veći ili manji napor u poštivanju anonimnosti samih sudionika istraživanja, što ovisi o metodološkim posebnostima pojedinoga istraživanja. To se posebno odnosi na predškolsku djecu kojoj treba posvetiti dodatnu pažnju prilikom odabira samoga instrumenta, ali i provedbe istraživanja. Svaki je istraživački pothvat različit; u dvama različitim istraživačkim kontekstima primjena istoga instrumenta može se odvijati na etički prihvatljiv i manje prihvatljiv način, najčešće ovisno o istraživačkome kontekstu i sudionicima istraživanja. U tom je smislu uloga istraživača itekako važna. Možemo reći da je svaka faza u slijedu istraživanja potencijalni izvor etičkih problema/izazova. Također, velika je razlika u tome provodimo li istraživanja koja potencijalno uključuju određeni rizik za sudionike u istraživanju ili ne. U radu se daje niz prijedloga i mogućnosti koje istraživaču mogu pomoći prilikom planiranja i provedbe istraživanja u pogledu: prirode projekta i konteksta istraživanja, postupaka i metoda prikupljanja podataka, prirode sudionika – ispitanika, tipa podataka koji se prikupljaju te objavljivanja dobivenih rezultata, a s ciljem očuvanja anonimnosti.

Ključne riječi: anonimnost, etiketiranje, istraživačka etika, istraživački instrumenti, svjesni pristanak.

KRUNOSLAVA DUKA¹
VESNICA MLINAREVIĆ²

¹ Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska

² Kineziološki fakultet / Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

PRAVO NA ODGOJ I OBRAZOVANJE DJECE SOS DJEČJIH SELA HRVATSKE U INKLUZIVNIM OSNOVNIM ŠKOLAMA

Pravo na odgoj i obrazovanje jedno je od temeljnih ljudskih prava. Ono je temelj ostvarivanja drugih ljudskih prava i svako dijete ima pravo na odgoj i obrazovanje. SOS Dječje selo Hrvatska, kao neovisna nevladina organizacija za društveni razvoj, djeluje u duhu Konvencije Ujedinjenih naroda o pravima djeteta i pruža obiteljski pristup dugoročne brige o napuštenoj djeci i djeci bez roditelja i odgovarajuće roditeljske skrbi. U okviru svoga djelovanja SOS Dječje selo upisuje djecu u osnovne škole u lokalnoj zajednici u kojoj djeluje i djeca postaju osjetljiva skupina učenika unutar škola koje pohađaju. Obveza je škole da odgoj i obrazovanje prilagodi različitim skupinama djece i mladih te njihovim specifičnim potrebama, poput pripadnika manjina, djece s posebnim potrebama i djece izbjeglica, a stoga i djece SOS Dječjeg sela Hrvatska. Cilj je ovoga rada teorijski prikazati odgojno-obrazovne osobitosti heterogene skupine školske djece SOS Dječjih sela Hrvatske opisom učenika s teškoćama u razvoju, teškoćama u učenju, problemima u ponašanju i emocionalnim problemima, kao i s teškoćama uvjetovanim odgojnim, socijalnim, ekonomskim, kulturnim i/ili jezičnim čimbenicima, te ostvarivanje njihova prava na obrazovanje kroz rad s kompetentnim učiteljima u inkluzivnim osnovnim školama.

Ključne riječi: dječja prava, inkluzija, kompetencije odgojno-obrazovnih djelatnika, učenici iz SOS Dječjih sela

SAŠA DUKA
RUŽICA KOLAR-ŠUPER
ZDENKA KOLAR-BEGOVIĆ

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska

ETIČNOST UKLJUČIVANJA UČENIKA U SVOJSTVU AGENTA TIJEKOM NASTAVE UŽIVO S HIBRIDNIM HUMANO-TABLETNIM MODELOM AVATARA (T-HHMA)

Hibridni humano-tabletni model avatara (T-HHMA) osmišljen je kao oblik pomoći učenicima koji nisu u mogućnosti prisustvovati nastavi uživo zbog bolesti, nužnosti samoizolacije ili nekog drugog razloga. Cilj je osmišljenog modela ublažavanje negativnih posljedica odsustva s nastave. Model u svom konceptu određuje, uz audio-vizualno uparivanje tableta, združivanje odsutnog učenika i njegovog prijatelja na nastavi koji time preuzima ulogu agenta. Preuzimanje uloge agenta zahtijeva dodatan angažman tijekom nastave povećavajući opterećenje i odgovornost agenta u odnosu na ostale učenike. U ovom izlaganju razmatra se etičnost takvog modela.

Ključne riječi: hibridna nastava, avatar, model, agent, etičnost

IVO DŽINIĆ

Fakultet hrvatskih studija, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska

LJUDSKA PRAVA U KONTEKSTU RAZNOLIKOSTI KULTURA

U predavanju se problematizira zahtjev za univerzalnošću ljudskih prava, s jedne strane, te činjenica raznolikosti kultura i mnoštva kulturnih posebnosti, s druge strane. Pritom se polazi od pitanja postojanja određene antropološke pretpostavke utemeljenja univerzalnoga karaktera ljudskih prava ili sama činjenica raznolikosti kultura ipak zahtjeva i diverzitet ljudskih prava. Riječ je o sasvim relevantnom pitanju, posebno u kontekstu činjenice da je od proglašavanja Povelje Ujedinjenih naroda o temeljnim ljudskim pravima prošlo više od sedamdeset godina. Osim toga, činjenica je i da je organizacija Ujedinjenih naroda, prilikom osnivanja, brojila tri puta manje država članica u odnosu na današnje stanje. Stoga je, ne samo utemeljeno, nego i nužno promišljati o specifičnosti daljnjega razvoja ljudskih prava, koji bi bio primjeren novim okolnostima.

Ključne riječi: ljudska prava, kulturna raznolikost, razvoj ljudskih prava, etika

VJEKOSLAV GALZINA¹
ELLA RAKOVAC BEKEŽ²

¹ *Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti / Kineziološki fakultet, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska*

² *Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska*

UMJETNA INTELIGENCIJA I OČUVANJE LJUDSKIH PRAVA

Samo mogućnost postojanja nečega što zovemo umjetnom inteligencijom otvara niz pitanja kao što su pitanja o tome što je to umjetna inteligencija, pripadaju li umjetnoj inteligenciji nekakva prava i u kakvom su međuodnosu s ljudskim pravima, ugrožava li umjetna inteligencija ljudska prava, počinju li prava umjetne inteligencije tamo gdje završavaju ljudska prava... Pretpostavka da ljudska inteligencija može biti simulirana od strane stroja polazište je cijelom istraživačkom polju umjetne inteligencije sa svim pod-poljima. Usponi i padovi istraživanja i implementacija različitih modela i pristupa onomu što zovemo poljem umjetne inteligencije često su susretište različitih područja znanosti iz različitih razloga. Ponekad kao inspiracija, ponekad kao kritika, a najčešće kao područje preklapanja zajedničkih interesa.

Ključne riječi: umjetna inteligencija, ljudska prava, etika

DORA GREJZA¹
IVICA KELAM²

¹ Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska

² Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti / Kineziološki fakultet, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska

PRAVO NA SLOBODU IZ PERSPEKTIVE MARIJE MONTESSORI

Mnogo prije usvajanja Konvencije o pravima djeteta, Maria Montessori bila je jedna od zagovarateljica posebnih prava koja se tiču djeteta. Sloboda je jedno od temeljnih ljudskih i dječjih prava te se u Konvenciji o pravima djeteta uglavnom očituje kao sloboda mišljenja, savjesti i vjere te kao pravo izražavanja. Međutim, sloboda je također jedno od temeljnih načela pedagogije koju je Maria Montessori detaljno definirala i implementirala unutar svoje metode. Sloboda se u Montessori pedagogiji ne ograničava samo na slobodu mišljenja i slobodu izražavanja, nego se očituje i kroz slobodu osjećaja, odlučivanja i izbora, kretanja, što se odnosi na unutarnju slobodu osobnog djelovanja. Unatoč raznim laičkim tumačenjima, Montessori sloboda nije anarhija i usko je vezana uz disciplinu. U izlaganju će biti objašnjena sloboda kakvu je kod djece posticala Maria Montessori, a koja ima važnu ulogu u razvoju djece. Sloboda, kao takva, može biti izvrsna smjernica u odgoju roditeljima i pedagoškim djelatnicima te se može implementirati i u redovnom sustavu odgoja i obrazovanja.

Ključne riječi: dječja prava, Maria Montessori, sloboda, disciplina

MATEA HIRŠINGER¹

IVICA KELAM²

IVANA VITKOVIĆ¹

¹ Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska

² Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti / Kineziološki fakultet, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska

BIOETIČKI SENZIBILITET PREMA STATUSU ŽIVOTINJA I NJIHOVIM PRAVIMA

Čovjek je moralno i svjesno biće. Njegova uloga u prirodnom kontekstu jest briga i očuvanje prirode s ciljem postizanja prirodne ravnoteže. Na svjetskoj razini tu ulogu u razvoju i očuvanju prirode, biljaka i životinja preuzima bioetika kao znanstvena disciplina. Etičnost čovjeka ogleda se u njegovoj brizi, osjetljivosti i senzibilnosti prema prirodi, životu, rađanju i smrti. Da bi se etičnost mogla ostvariti, svaki čovjek mora osvijestiti svoju moralnost. Moralna svijest čovjeka očituje se u različitim kontekstima života. Isto tako, moralnost se čovjeka ogleda i u odnosu prema životinjama. Životinje kao bića ili kao ne-ljudske životinje zaslužuju brigu i suosjećajnost čovjeka. Način na koji se doživljavaju životinje kao bitni dionici prirodne ljestvice ovisi o svakom pojedincu. Predstavljaju li životinje ravnopravne članove prirodne zajednice ili su životinje sredstva za zadovoljavanje svakojakih čovjekovih interesa? Promišljaju li ljudi o očuvanju Zemlje kada se potiče i razvija masovni uzgoj domaćih životinja? Koliko je važna dobrobit životinja i poštivanje zakona o zaštiti istih može se iščitati iz čovjekova djelovanja. Staklenički plinovi uzrokovani masovnim uzgojem životinja stavljaju na razmatranje društvenoj i akademskoj zajednici moralnu opravdanost takvih postupaka. Smatra li se konzumiranje mesa nužnom potrebom kako bi se ljudska populacija prehranila i održala ili se pak radi o čovjekovu interesu i izboru? Izbor i odabir stila i načina života u ovom užurbanom i modernom svijetu isključivo je na nama samima. Znanjem, motivacijom, upornošću, ljubavlju, brižnošću, poštovanjem i osjetljivošću prema prirodi, okolišu, biljkama i životinjama možemo ovaj svijet učiniti zdravijim i ljepšim za sve nas.

Ključne riječi: bioetika, čovjek, moralnost, životinje

LUKA JANEŠ

Fakultet filozofije i religijskih znanosti, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska

BIOETIČKI SENZIBILITET I PRAVA PSIHIJATRIJSKIH PACIJENATA

U izlaganju će se pravne norme i postavke vezane uz zaštitu psihijatrijskih pacijenata u Republici Hrvatskoj evaluirati s motrišta bioetičkog senzibiliteta (Ivana Zagorac). Pritom se u fokus raspre postavlja pitanje uolikoj mjeri psihijatrijski pacijenti pravno bivaju percipirani kao osobe, a uolikoj kao društveni mehanički sklopovi s biološkim falacijama i ograničenjima? Također, nastojat će se postaviti orijentacijske hipoteze vezane uz potencijalne korake potrebne za unapređivanje postojećeg pravnog okvira u kojemu postoje i opstoje osobe s izazovima izmijenjenih stanja svijesti i psihičkim izazovima.

Ključne riječi: psihijatrijski pacijenti, ljudska prava, bioetički senzibilitet

JULIJANA JUKIĆ

Osnovna škola »Matija Antun Reljković«, Cerna, Hrvatska

INKLUZIJA UČENIKA S TEŠKOĆAMA U NASTAVU GLAZBENE KULTURE

Suvremena nastava Glazbene kulture pred učitelje stavlja razne izazove. Ovi izazovi odnose se na osuvremenjivanje nastavnih metoda i strategija te implementaciju informacijsko-komunikacijskih tehnologija u nastavu, kako bi se zadovoljile obrazovne potrebe mlađih generacija kojima nastavnici predaju. Učenici preferiraju nastavu koja uključuje upotrebu informacijsko-komunikacijskih tehnologija s obzirom na to da su one neodvojivi dio njihovih života te djeluju na njih vrlo motivirajuće i potiču ih na aktivno sudjelovanje u nastavnom procesu. Ali dio suvremene nastave nisu samo učenici bez teškoća koji s lakoćom prate nastavni tijek i rade sve što se od njih traži. U suvremenom su razredu i učenici s teškoćama, koji zbog svojeg invaliditeta nisu u mogućnosti pratiti nastavu kao njihovi vršnjaci, a ni učitelji u razredima gdje se takvi učenici nalaze ne mogu primijeniti iste metode i strategije u radu kao s učenicima bez teškoća. Razni su razlozi zbog kojih učenici s teškoćama pohađaju školu u redovnim školama i razredima, ali o tome će se govoriti više u samom izlaganju. Također, reći će se nešto više o vrstama teškoća te pravima i obvezama ovih učenika, kao i o njihovu mjestu u osnovnoškolskom obrazovnom sustavu.

Ključne riječi: Glazbena kultura, učenici s teškoćama, inkluzija

ŽELJKO KALUĐEROVIĆ¹
ZORICA KALUĐEROVIĆ MIJARTOVIĆ²

¹ *Filozofski fakultet, Sveučilište u Novom Sadu, Srbija*

² *Filozofski fakultet, Nacionalno i kapodistrijsko sveučilište u Ateni, Grčka*

BIOETIČKI TEMELJI LJUDSKIH PRAVA

Autori u izlaganju pokušavaju utvrditi bioetičke fundamente ljudskih prava, smatrajući da se oni mogu pronaći u krucijalnim pojmovima praktičke filozofije, pravdi i slobodi. Kako god da je sadržajno realizirana, a to je ovisilo o brojnim povijesnim, antropološkim i civilizacijskim čimbenicima, razmatranje pravde bilo je povezano s njenim bivstvenim karakteristikama, ekvivalencijom i korelativnošću, tj. dovođenjem u odnos s idejom jednakosti. S druge strane, polazište svih modernih oblika i razumijevanja ljudske slobode jest individualna sloboda ili moralna sloboda, putem koje čovjek kao čovjek izražava svoju bit. Sklad ovih dviju ideja osigurava integralni horizont jednakosti pojedinačnih sloboda ljudi, u kojem se prepliću i prožimaju liberalna poimanja pravde i slobode. Njihovi se položaji i statusi, na tragu spomenute paradigme, adekvatno reguliraju u skladu s političkom, pravnom, ekonomskom ili moralnom dimenzijom. U tom se smislu, konačno, i govori o univerzalnim građanskim pravima, jednakosti pred zakonom, jednakim poslovnim prilikama i čovjekovu slobodnom djelovanju u skladu s njegovom voljom i uvjerenjima.

Ključne riječi: bioetika, temelj, ljudska prava, pravda, jednakost, sloboda, individua

OGRANIČENJA SLOBODE OPORUČNOG RASPOLAGANJA U 21. STOLJEĆU

Sloboda oporučnog raspolaganja jedno je od temeljnih načela nasljednog prava u svim suvremenim pravnim porecima te omogućuje ostavitelju da slobodno odlučuje o tome tko i na koji način će ga naslijediti nakon smrti. Ona se nadovezuje na slobodu vlasnika da tijekom svog života slobodno raspolaže objektima svog vlasništva, što predstavlja jednu od osnovnih karakteristika ovog ljudskog prava. No treba naglasiti da ova sloboda, kao ni sloboda vlasnika, nije apsolutna. Granice pravu vlasništva postavljene su prilično široko, što se u današnje vrijeme ne bi moglo reći i za ograničenja slobode oporučnog raspolaganja. U ovom izlaganju bit će riječi o dva ovakva ograničenja – ograničenju pravima nužnih nasljednika i oblikom oporuke. 1. Institut nužnog dijela postoji još od rimskog prava, a svrha mu je bila zaštita najbližih članova ostaviteljeve obitelji od iznasljeđenja, jer kada bi im se to dogodilo, oni bi gotovo sigurno bili osuđeni na smrt ili na ropstvo. Danas su se životne prilike uvelike promijenile od vremena u kojemu je institut nužnog dijela nastao, no pravila koja se odnose na ovu grupu nasljednika nisu se mnogo mijenjala. U današnje vrijeme treba postaviti pitanje: treba li i dalje štiti sve osobe koje ulaze u krug nužnih nasljednika, na isti način, pod istim uvjetima? Naime, ima li smisla jednako tretirati ostaviteljevu djecu koja su maloljetna i onu koja su punoljetna i već dugi niz godina rade i zarađuju? Ima li smisla jednako tretirati punoljetne potomke kojima je zbog duševne bolesti ograničena poslovna sposobnost i potomke koji imaju punu poslovnu sposobnost te se mogu brinuti sami za sebe? Treba li jednako tretirati bračnog/izvanbračnog druga, odnosno životnog partnera koji je nezaposlen i onoga koji ima uspješnu karijeru i dovoljno sredstava za život? Možda bi u današnje vrijeme trebalo razmisliti o tome da pravo na nužni dio imaju samo oni nužni nasljednici kojima je taj dio ostavine doista potreban. 2. Oporuka je u svim pravnim sustavima jedan od najformalnijih pravnih poslova. Oblici oporuke nisu se mnogo mijenjali od rimskog prava, no okolnosti u kojima suvremeni čovjek živi itekako jesu. Digitalna tehnologija danas omogućuje ono što je čak i prije deset godina bilo nezamislivo. No nasljedno pravo kontinentalno-europskog pravnog kruga ovaj napredak nije pratilo. Naime, danas je normalno da osobe komuniciraju pomo-

ću digitalne tehnologije, pomoću nje pišu, izjave volje potpisuju elektroničkim potpisom te vrlo jednostavno prave snimke zvuka i pokreta. No u većini pravnih sustava oporuka napravljena pomoću digitalne tehnologije vrlo će vjerojatno biti nevaljana. Ipak, treba spomenuti kako u pojedinim državama, pod određenim pretpostavkama, »isprave« kreirane pomoću digitalne tehnologije, koje ne ispunjavaju formalne uvjete da budu oporuka, mogu imati nasljednopravni učinak, tj. mogu se smatrati oporukom. Pionir je u tome svakako Australija čije sve države i teritoriji već dulje vrijeme imaju propise koji dopuštaju sudovima da priznaju status oporuke i onim »ispravama« za koje su se uvjerali da je ostavitelj imao namjeru da imaju tu ulogu. Samo je pitanje vremena kada će se nešto slično morati učiniti i kod nas jer onemogućavanje sastavljanja oporuka korištenjem tehnologije koja je sveprisutna u 21. stoljeću predstavljat će grubo narušavanje slobode oporučnog raspolaganja.

Ključne riječi: oporučno raspolaganje, pravo vlasništva, etika

MARIJANA KOPLJAR
DOMAGOJ KOPLJAR

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska

LJUDSKA PRAVA – PRAVA DJECE S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU

Ljudska su prava temelj društva. Nezaobilazan segment društva kojem se posvećuje velika pozornost i o kojem se svakodnevno progovara. U kontekstu ljudskih prava govorit ćemo o pravima djece – djece s teškoćama u razvoju. Koji pravni propisi reguliraju materiju, koja su prava djece s teškoćama u razvoju? Jesu li i koliko uspješno prava djece s teškoćama u razvoju zastupljena u svakodnevnom životu? Izlaganje se temelji na aktualnoj zakonskoj regulaciji navedene problematike i pregledima istraživanja stručnjaka.

Ključne riječi: ljudska prava, djeca s teškoćama u razvoju, pravni propisi

LORETA KOVAČEVIĆ

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska

PROCJENA I STAVOVI UČITELJA OSNOVNIH ŠKOLA O PRAVIMA DJECE

Svako dijete, bez obzira na njegovu boju kože, spol, vjeru, naciju, rasu, socijalno podrijetlo i slično, ostvaruje svoja prava. Djetetove potrebe, koje su važne za njegovo psihičko i fizičko zdravlje, samu zajednicu i društvo u kojem dijete živi određuju prava djeteta. Važnu ulogu u odgojno-obrazovnom sustavu imaju učitelji, čija je zadaća i dužnost djecu poučavati o pravima djece, ljudskim pravima, i to bez obzira na nastavni predmet. Odgoj, osim što je proces izgrađivanja, razvijanja i oblikovanja čovjeka u njegovim ljudskim odlikama, jest i smisleni i planirani put učenja ljudskih prava. Učitelji s velikom preciznošću odabiru pravilne metode rada s učenicima. Rad odgojno-obrazovne ustanove zahtijeva temelj humanističkih vrijednosti te razvijanje i usavršavanje sukladno spoznajama o odgoju i obrazovanju, kako bi se mogla cijeniti, uvažavati i poštovati prava djece. Unatoč deklarativnoj razini poštovanja ljudskih prava i promicanju ideje o nužnosti njihova uvažavanja, pedagoška praksa pokazuje da se prava djeteta kao i odgoj za ljudska prava različito ostvaruju u odgojno-obrazovnom sustavu. Obrazovna prava su: pravo na pristup obavijestima iz sredstava javnoga priopćivanja, pravo na progresivno stjecanje znanja, pravo na osnovno i besplatno osnovno školovanje, pravo na poštovanje dostojanstva djeteta u provođenju školske stege. Cilj je ovog rada utvrditi razlikuju li se stavovi i procjene učitelja osnovnih škola u ozračju odgojno-obrazovne ustanove o pravima djece. U istraživanju sudjeluju dvije osnovne škole Vukovarsko-srijemske županije, gdje su ispitani učitelji provedbom ankete.

Ključne riječi: prava djece, osnovna škola, ljudska prava, obrazovanje, etika

LJUBICA NEDIĆ
EMINA BERBIĆ KOLAR

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska

OČUVANJE IDENTITETA I KULTURNE BAŠTINE NA RAŠČICI U BIOETIČKOM KONTEKSTU

Duhovno, vjersko i kulturno središte Hrvata Bosanske Posavine franjevački je samostan Blažene Djevice Marije u Tolisi na Raščici. Franjevci su kroz povijest bili humanisti, graditelji, reformatori i ljudi ispred svoga vremena. Svojim djelovanjem ostavljali su trajni pečat u sredinama u kojima su živjeli i djelovali. Svjedok tomu su crkva, muzej i samostan na Raščici. Rad donosi opis kulturne baštine i pregled aktivnosti franjevac koji u fokusu imaju očuvanje identiteta naroda toliškoga kraja i življenje karizme Provincije Bosne Srebrene. *Vrata Bosne* opravdani je naziv muzeja, arhiva i knjižnice, koji predstavljaju žilu kucavicu posavskoga kraja svjedočeći o višestoljetnoj tradiciji života na ovim prostorima. Fratiri, u narodu nazivani *ujacima*, zavjetom siromaštva odriču se svih zemaljskih bogatstava ostavljajući u nasljeđe generacijama blago koje postaje temeljem dobro uređenoga života. Franjevci nisu od jučer s narodom u Bosanskoj Posavini, što potvrđuje višestoljetna očuvana kulturna baština. Ona je ključ koji otvara vrata budućnosti dajući franjevcima pravo na (su)život. Što u bioetičkom kontekstu i perspektivi društvenih prilika fratiri današnjega vremena imaju ostaviti svome narodu, pred franjevcima stoji kao izazov.

Ključne riječi: franjevci, identitet, bioetički kontekst, kulturna baština, Raščica

TOMISLAV NEDIĆ

Pravni fakultet, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska

PRAVO NA ZDRAVLJE – OBUHVATNOST I (GRAĐANSKO)PРАВNA ZAŠTITA

Pravo i (humana) bioetika primarno vlastitu usredotočenost temelje na zaštiti ljudskoga života i ozbiljenju vrhovnosti ljudskoga zdravlja. Postizanje cjelokupne ljudske dobrobiti nedvojbeno je uvjetovano imanentnošću dobrog zdravlja, a u suvremenome ga društvu omogućava jedinstveni »mehanizam« – pravo na zdravlje. Iako usredotočena na kulturu zdravlja (*healthism*), trenutna epoha prostire seriju izazova i kontroverzi vezanih uz pitanje ljudskoga zdravlja i njegovoga očuvanja, koji su osobito došli do izražaja tijekom COVID-19 krize. Zaštita ljudskoga zdravlja i ostvarivanje prava na zdravlje jedno je od najzahtjevnijih pitanja s kojim se pravo (u objektivnom smislu) može susresti. Pravo na zdravlje, kao pravo osobnosti i prilično inkluzivno pravo, utjelovljuje prava koja su okrenuta ne samo ljudskim bićima, već i zaštiti harmonije ravnoteže okoliša i prirode kao neodvojivih nazivnika stanja ljudskoga zdravlja. Iako su istaknuti (uglavnom anglosaksonski) politički i pravni filozofi bili pesimisti glede ostvarivanja i provedbe prava na najviši dosežni standard zdravlja, u doktrini građanskoga prava (odštetnoga prava) razrađivan je koncept zaštite (subjektivnog) prava osobnosti na fizičko i psihičko zdravlje, kao i mogućnost materijalno-procesnog ostvarenja istog prava. No i razradba takvog ostvarenja nije okrenuta očuvanju (prevenciji) zdravlja, već pukoj reparaciji, čime dodatno koncept prava na zdravlje dolazi u pitanje. S obzirom na inkluzivnost specifičnu za pravo (osobnosti) na zdravlje, potrebno je obuhvatiti i teleološki razmotriti pravo (osobnosti) na zdravlje u njegovoj pojmovnoj cjelini i opsegu polazeći od sljedećih pitanja: kako pravo štiti ljudsko zdravlje i njegove konstitutivne elemente? Može li se zdravlje *eo ipso* uistinu (preventivno) pravno zaštititi i ozbiljiti u suvremenome društvu? Možemo li uopće definirati ili makar odrediti samo zdravlje? Ista pitanja izazivaju zanimljiva interdisciplinarna (prvenstveno pravna i filozofska) gledišta.

Ključni pojmovi: pravo na zaštitu, pravna zaštita, građansko pravo, bioetika

IVAN PERKOV

Fakultet hrvatskih studija, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska

LJUDSKO PRAVO NA ČIST, ZDRAV I ODRŽIV OKOLIŠ: DEKLARATIVNA ILI STVARNA DRUŠTVENA VRIJEDNOST?

Suvremeno društvo obiluje brojnim izazovima, rizicima i prijetnjama, a neki od najvećih globalnih problema direktno su povezani s pogoršanjem stanja globalnog ekosustava. Klimatske promjene, emisije štetnih plinova u atmosferu, onečišćenje zraka, vode i tla, neadekvatno gospodarenje otpadom i ugrožavanje bioraznolikosti samo su neki od gorućih svjetskih ekoloških problema koji sve više utječu na kvalitetu života. U takvoj je situaciji vrlo važno što međunarodne asocijacije i države poduzimaju kako bi se suočile s nepovoljnim stanjem i dovele do potrebnih promjena. U listopadu 2021. godine Vijeće za ljudska prava UN-a prepoznalo je pravo na čist, zdrav i održiv okoliš kao ljudsko pravo, a okoliš se u tom kontekstu spominje i u dokumentima Europske unije i hrvatskom Ustavu. U izlaganju će se ponuditi pregled najvažnijih normativnih dokumenata vezanih uz zaštitu okoliša na lokalnoj, europskoj i globalnoj razini. Osim toga, u izlaganju će se problematizirati kako se društvene vrijednosti zaštite okoliša i ljudskoga zdravlja ocrtane u odabranim normativnim aktima manifestiraju u svakodnevici, odnosno utječu li pozitivni propisi na promjene u svijetu života.

Ključne riječi: ljudska prava, ekologija, okoliš, društvene vrijednosti

ANA POPOVIĆ

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska

DJEČJE PRAVO NA GLAZBU

Glazba je sastavni dio obrazovanja još od antičkih vremena, a stručnjaci do danas dokazuju njezin pozitivan utjecaj na razvoj intelektualnih, mentalnih, fizičkih i emocionalnih kompetencija od najranije dobi. Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje predviđa glazbeni odgoj kao jedan od čimbenika u razvijanju cjelovite ličnosti djeteta. No jesu li naši odgojitelji dovoljno educirani i motivirani provoditi kvalitetan glazbeni odgoj u vrtićima? Osjećaju li odgovornost prema glazbi kao vrijednom alatu u odgoju ili ju doživljavaju kao dekoraciju? Jesu li svjesni toga da čak i UNICEF-ova Konvencija o pravima djeteta uključuje (i) dječje pravo na glazbu? Ovaj rad raspravlja o navedenim pitanjima i propituje instrumente koji bi trebali djeci predškolske dobi omogućili kvalitetno i primjereno obrazovanje u glazbi.

Ključne riječi: dječja prava, glazba, glazbeni odgoj, etika

KSENIJA ROMSTEIN

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska

ZNANSTVENI BULLYING KROZ FAKTORE ODJEKA I KVARTILE: LJUDSKA PRAVA U RIZIKU ZBOG »AKADEMSKE IZVRSNOSTI«

Ljudska prava deklarativno su navedena kao svrha i temelj u različitim znanstvenim disciplinama. Istraživači prikupljaju podatke s ciljem poboljšanja kvalitete života, tj. radi unaprjeđivanja društvenih uvjeta u kojima ljudi žive. Međutim, uvid u rezultate istraživanja u posljednjih deset godina pokazuje da se ljudska prava rijetko adekvatno adresiraju, što potencijalno vodi u animozitete i negativnu percepciju određene populacije. Potencijalni uzroci ovog fenomena su akademska kompetitivnost i zahtjevi stvaratelja politika vezanih uz znanost, uključujući upravljanje financiranjem znanosti. Časopisi s visokim faktorom odjeka, znanstvene baze s iskazanim kvartilama i objave na engleskom jeziku vrlo su poželjni, no to pomalo vodi u deterioraciju ljudskih prava. U tim uvjetima, istraživači su orijentirani prema velikim uzorcima, kvalitativnoj metodologiji, standardiziranim testovima i mjerama, a manje prema kvalitativnim propitivanjima stvarnih problema, kroz sistemski pristup području, uključujući soci-kulturno-ekonomski kontekst. Problem nastaje onda kada se ti podatci podučavaju na visokoškolskoj razini u sveučilišnim kolegijima na kojima studenti stječu ključne kompetencije te kasnije ulaze na tržište rada s krivim predodžbama o pojedinim društvenim pojavama. U tom smislu, znanstvena su istraživanja postala sama sebi svrhom, umjesto da služe dobrobiti čovječanstva. Fenomen tzv. »akademske izvrsnosti« treba kritički propitati, posebice u društvenim i humanističkim znanostima, iako i ostala područja znanosti mogu imati koristi od takvog propitivanja. Znanstveni produkti (npr. knjige, članci, preporuke i sl.) trebaju imati snažnu aksiološku osnovu, a istraživači bi trebali biti svjesni dugoročnih učinaka objavljenih podataka, umjesto da budu orijentirani prema jednokratnom uspjehu.

Ključne riječi: znanost, akademska izvrsnost, ljudska prava, aksiologija, dugoročni učinci

DARIJA RUPČIĆ KELAM¹
IVICA KELAM²

¹ Filozofski fakultet, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska

² Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti / Kineziološki fakultet, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska

**SVAKODNEVNA MILITARIZACIJA ŽIVOTA –
DJEVOJČICE U ORUŽANIM SUKOBIMA**

Namjera je izlaganja ukazati na problematiku izmijenjene naravi ratovanja u posljednjih nekoliko desetljeća, s osobitim naglaskom na etičke aspekte i problem korištenja sve većeg broja djece-ratnika. Osnovna je teza rada da je praksa regrutiranja i korištenja djece u oružanim sukobima diljem svijeta najmanje prepoznata i najviše zanemarena forma zlostavljanja djece u suvremenom društvu te da je ona manje stvar kulture i nepostojanja stava društva prema vrijednostima djeteta, a više stvar pragmatizma i općenito socioekonomski fenomen. Nekoliko je ključnih događaja na svjetskoj sceni odigralo presudnu ulogu u prepoznavanju problema postojanja i regrutiranja djece u oružanim sukobima diljem svijeta. No ono što je znakovito jest da čak i u tim slučajevima nigdje nije jasno i vidljivo gdje su djevojčice u oružanim sukobima, što je s njima i koja su njihova prava. Otkrivajući svakodnevnu militarizaciju života djevojčica u oružanim sukobima i njihovu ulogu, djevojčice prvo i prije svega moraju postati vidljive. Očekivani doprinos rada stoga će se kretati u smjeru isticanja i prepoznavanja najtežih oblika zlostavljanja djeteta i posljedica zlostavljanja, kao što su loši zdravstveni ishodi i razaranje njihova života, te u smjeru pronalaska mogućih rješenja spomenutog problema.

Ključne riječi: djeca u ratu, djevojčice u ratu, militarizacija života, etika, dječja prava

RISTO SOLUNČEV

Filozofski fakultet, Sveučilište sv. Ćirila i Metoda u Skopju, Sjeverna Makedonija

BIOPOLITIČKI UVJETI SLOBODE I KIERKEGAARDOVA EGZISTENCIJALNA METODA

Autor tematizira konflikt unutar nastajanja društva i individue. Povijesnost pretpostavlja historizam otvorenosti nastajanja. Prema Nietzscheu samo ono što nema povijest ima definiciju. Društvo tendira ukidanju te otvorenosti svoga bitka putem uspostavljanja države kao viši i efikasniji oblik garancije njegove ontologije. Država transkodira društvo opravdavajući svoju perpetuiranost kao zaštitnika pretpostavljenog konsenzusa oko ljudskih prava. Onaj koji garantira univerzalnost mora se i sam promatrati u perspektivi vječnog bivanja. Prava su efektuirana ne zbog postojanja metafizike moraliteta kao temelj, nego zato što država to ratificira, prenosi legalizam prava na individue. Individualno nije autentični bitak, već je ono što je upućeno na univerzalno garantirano. Foucaultove analize suvremenog državnog sigurnosnog sustava transparentno pokazuju homogenizaciju supstancijaliteta ljudskih prava kao novu i učinkovitiju racionalizaciju slobode. Sloboda u potpunosti proizlazi iz političkih prerogativa i prioriteta populacije kao biološko-ekonomske kategorije. Sloboda nije samo dani uvjet pojedinačne egzistencije, nego je zadana i tek ostvariva u suvremenom društvu. Država je, prema Foucaultu, uspjela izbjeći smrt zato što je kodirala vanjsko kao jedini modalitet pojavnosti, negirajući heterogenost unutrašnjeg kao skriveni život individue. No, za Kierkegaarda, samo ono unutrašnje kao jedini bitan i transcendentan, neposredovan ostatak otvorenosti nastajanja, nemoguće je supstancijalizirati u epistemološkom polju imanentne izvanjskosti države, kao njen puki predmet, kao biće-za-drugog. Autentična egzistencijalna metoda samokreacije sebstva jest sloboda koja ispada izvan općosti države i nije pravo koje ona posreduje, nego je danost egzistencije same.

Ključne riječi: biopolitika, egzistencija, etika, Søren Kierkegaard

ETIKA U ISTRAŽIVANJIMA ZAJEDNICE GLUHIH

Postoje brojne nedoumice s kojima se susreću znanstvenici koji se bave istraživanjima unutar zajednice gluhih. Budući da se radi o vrlo specifičnoj kulturnoj zajednici koja se služi vrlo specifičnim jezikom, postoje brojne opasnosti zanemarivanja i pojednostavljivanja poštivanja etičkih načela u oblikovanju i provedbi istraživanja te u analizi, interpretaciji i diseminaciji rezultata istraživanja. Glavno izvorište ovih problema nalazi se u nedovoljnom poznavanju kulture zajednice gluhih te u komunikacijskoj barijeri između istraživača i sudionika istraživanja te zajednice. Naime, vrlo je mali broj istraživača koji zaista poznaju kulturu gluhih, povezani su s članovima njihove zajednice i sami tečno govore znakovni jezik. Osim toga, izrazito je mali broj gluhih znanstvenika ili gluhih suradnika u istraživačkom projektu, koji bi svojim znanjima mogli doprinijeti boljem razumijevanju istraživačkih pitanja, boljoj provedbi istraživanja, komunikaciji sa sudionicima istraživanja te kvalitetnijoj analizi i interpretaciji dobivenih podataka. Ovako se istraživači često moraju oslanjati na tumače znakovnog jezika i njihovo prevođenje sa znakovnog jezika na jezik istraživača i obratno. U provođenju istraživanja usmjerenih na populaciju gluhih potrebno je, uz promišljanje o svakom sudioniku ponaosob, uzeti u obzir i kulturno okruženje iz kojeg dolazi te njegov jezik. Time će se promijeniti perspektiva istraživača i samim time doprinijeti postavljanju kvalitetnijih istraživačkih pitanja, boljoj komunikaciji istraživača s gluhim sudionicima, poštivanju njihove vrijednosti i dostojanstva tijekom svake faze istraživanja, dublja analiza dobivenih rezultata i diseminacija istih u oba jezična modaliteta (znakovni i pisani jezik). Potrebno je unaprijediti dublje razumijevanje kulturnih i jezičnih odrednica zajednice gluhih i promijeniti perspektivu istraživača od istraživanja »na« gluhim osobama prema istraživanju »s« gluhim osobama ili »od strane« gluhih osoba.

Ključne riječi: gluhe osobe, znakovni jezik, etika, kultura

LIDIJA ŠTIMAC¹
DARIJA RUPČIĆ KELAM²
IVICA KELAM³

¹ *Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska*

² *Filozofski fakultet, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska*

³ *Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti / Kineziološki fakultet, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska*

IGRA I PRAVO NA IGRU

Igra je, kao fenomen ljudskog postojanja, još od Antike bila predmetom filozofskih promišljanja, ne slučajnim odabirom, već zbog svoje multifunkcionalne svrhovitosti u odnosu na čovjeka i svijet. Igra je predstavljala neraskidivu vezu između čovjeka i bogova te samog postojanja čovjeka u svijetu. Uloga igre doseže do nedokučivih putova mašte, koja čovjeka stavlja u poziciju odraza božanskih veličina. Kako njezina važnost seže još iz davnih vremena, neosporno je da zauzima važno mjesto i u današnjem svijetu. Igra prožima cijelo djetinjstvo, a svojim neograničenim moćima magično djeluje na cjelokupni psihofizički razvoj pojedinca. Neposrednim preuzimanjem uloga, oponašanjem i zrcaljenjem, svako dijete započinje igru koja se zove život. Kroz igru stavlja sebe u suodnos sa svojom okolinom i nastoji prihvatiti svoje postojanje. Ovaj je rad usmjeren na filozofska promišljanja o važnosti igre u povijesti čovječanstva, kao temeljne sastavnice samog postojanja pojedinca u odnosu sa svijetom. Uz pozivanje na Konvenciju o pravima djeteta, koja jamči svakom djetetu pravo na život, obrazovanje, obitelj, zdravstvenu zaštitu i ostalo, stavit će se naglasak na pravo na igru. Uz spomen dječjih prava veže se i kršenje istih, što se u povijesti očitovalo u vidu zlostavljanja, zanemarivanja, prisilnog rada maloljetnika i slično.

Ključne riječi: dječja prava, igra, pravo na igru

TOMISLAV TOPOLOVČAN

Učiteljski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska

ALTERNATIVNE ŠKOLE: PRAVO NA DRUGAČIJE OBRAZOVANJE

Diljem svijeta, pored državnih, postoje privatne, alternativne i slobodne škole. Ono što privatne, alternativne i slobodne škole diferencira od državnih škola jest osnivač i kurikulum. Osnivač privatnih, alternativnih i slobodnih škola nije država, već privatna osoba, udruga građana ili neka vjerska institucija. Alternativne škole mogu i ne moraju raditi po državnom propisanom kurikulumu jer one mogu biti alternativne samo po osnivaču. Obilježje slobodnih škola jest to što i ne moraju raditi prema državnom propisanom kurikulumu. Obrazovanje je pravo svakog djeteta, tj. čovjeka. U tom pogledu, pravo djece, odnosno roditelja da upišu dijete i u privatnu, alternativnu ili slobodnu školu. Pitanje financiranja polaznja ovakvih škola različito je riješeno u različitim državama. Stoga se postavlja pitanje prava na obrazovanje svakog djeteta. Na tragu toga, potrebna je diskusija o školskom pluralizmu te pravu na obrazovanje u privatnim, alternativnim i slobodnim školama.

Ključne riječi: alternativne škole, pravo na obrazovanje, sloboda izbora, dječja prava

VALERIJA TURK PRESEČKI

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska

HUMOR KAO IZRAZ LJUDSKIH PRAVA I SLOBODE U VRIJEME HOLOKAUSTA

Ovaj se rad bavi temom humora u doba Holokausta. Odabir teme zvuči pomalo groteskno te se čini nevjerojatnim da se u vrijeme Holokausta i stradanja itko mogao smijati. Humor je vrsta oduška, način na koji se nosimo s problemima i s nelagodom da bismo im se suprotstavili. Humorom se koristimo kad želimo progovoriti o teškim temama poput smrti ili odnosa prema autoritetima, no to ne možemo izravno jer procjenjujemo da je opasno ili društveno neprihvatljivo. U vrijeme distorziranih društvenih i moralnih vrijednosti smijeh je bio jedan od ultimativnih oblika iskazivanja ljudskih prava i slobode. Radilo se o načinu preživljavanja traumatičnih životnih okolnosti, o obrambenom mehanizmu te izrazu otpora prema nasilju. Istraživanje humora u totalitarnim društvima predstavlja interdisciplinarni doprinos ovoj tematici. Radi se o složenom konceptu koji je povjesničarima izrazito zahtjevan za istraživanje. U ovom se radu dotiču važna pitanja poput uloge humora u vrijeme Holokausta te učinka i odjeku koji je humor imao, kao i o pitanju kakva se povijest može napisati analizirajući takvu vrstu povijesnoga izvora.

Ključne riječi: Holokaust, humor, interdisciplinarnost u povijesti

KSENIJA TURKOVIĆ

Pravni fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska

**BIOETIČKA PITANJA U PRESUDAMA
EUROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA**

U predavanju ću obraditi različita pitanja iz područja bioetike (obvezatno cijepljenje, surogatno majčinstvo, kraj života, pobačaj, prava osoba s duševnim smetnjama, pristanak, zabrana diskriminacije itd.) i stavove koje je glede tih pitanja zauzeo Europski sud za ljudska prava.

Ključne riječi: Europski sud za ljudska prava, bioetika, pobačaj, surogatno majčinstvo, zabrana diskriminacije

IVAN VČEV

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska

TRANSHUMANIZAM I LJUDSKA PRAVA

Formalni objekt etičkog istraživanja jest red koji treba realizirati unutar slobodnih čina ljudske volje. Taj je red, odnosno moralni poredak, uređen s obzirom na konačni cilj ljudskog djelovanja, na ono što običavamo zvati »svrhom ljudskog života«. Nju je moguće znati jedino ako poznajemo ljudsku narav. Stoga naša analiza transhumanizma počinje upravo tu – od transhumanističkog viđenja onoga što čovjek jest. Iz njega slijedi poredak, čijom bi se uspostavom dokinula sva prava i dužnosti čovjeka, koji proizlaze iz naravnog zakona.

Ključne riječi: transhumanizam, ljudska prava, slobodna volja, etika

**TONKA VEKIĆ
JANJA LUČIĆ
NIKOLINA VIDOVIĆ**

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska

PODUZETNI PRIRODNJACI KAO NOVA PERSPEKTIVA ODGOJA I OBRAZOVANJA ZA ODRŽIVI RAZVOJ

Izazovna vremena zahtijevaju odgovornost suvremenog društva i zajednice za prikladno djelovanje radi postizanja osobne i opće dobrobiti te razvoj vrijednosti u skladu s načelima održivosti. Odgojno-obrazovni dionici čine ključnu ulogu u promicanju odgoja i obrazovanja za održivi razvoj te razvoju ekološke svijesti kod djece. Kako bi učenici usvojili što bolji odnos prema prirodi i okolišu, nužno je da današnji učitelji suvremenu nastavu prilagode osobnom razvoju svakog učenika u cilju praktične primjene održivog življenja. Primjena različitih metoda i oblika rada obogaćuju nastavni proces stvarajući ugodno ozračje među učenicima. Osim toga, ključno je uključivati učenike u različite izvannastavne aktivnosti radi zadovoljavanja njihovih potreba i interesa koji doprinose razvoju vještina i stavova potrebnih za život. Izvannastavnim aktivnostima u području očuvanja prirode i okoliša učenici produbljuju ekološka znanja i jačaju kompetencije izvan redovne nastave. Potrebe održivog življenja današnjice potiču učitelje razredne nastave na to da svoje učenike usmjeravaju u odabir izvannastavnih aktivnosti u prirodoslovnom području kako bi učenici razvili kompetencije iz područja održivog razvoja. U ovom radu prezentirana je prirodoslovna izvannastavna aktivnost temeljena na odgojno-obrazovnim ishodima međupredmetne teme Održivi razvoj. Opisane su aktivnosti učenja o humanoj ekologiji, važnosti ekologije za život ljudi, recikliranja, izrade razrednih kontejnera za recikliranje, izrade hotela za ptice, smišljanje ekoloških priča koje kao dobar primjer prakse nadopunjuju propisane nastavne sadržaje te učenicima omogućuju dodatno usavršavanje stečenih znanja, vještina i stavova. Cilj je rada prikazati primjer dobre prakse u primjeni nastavnih sadržaja i izvannastavnih aktivnosti u svrhu promicanja odgoja i obrazovanja za održivi razvoj kroz izvannastavnu aktivnost Poduzetni prirodnjaci Osnovne škole »Mladost« u Osijeku. Ishodi rada Poduzetnih prirodnjaka obogaćuju školski život učenika koji svojim izvannastavnim radom u aktivnostima prirodoslovnog područja od prvog do četvrtog razreda razvijaju svoje vještine i sposobnosti učeći pravilno voditi brigu o okolišu.

Ključne riječi: izvannastavna aktivnost, odgoj i obrazovanje, održivi razvoj

NIKOLINA VIDOVIĆ
TONKA VEKIĆ
MARTINA GALEKOVIĆ

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska

PRIRODOSLOVNE IZVANNASTAVNE AKTIVNOSTI KAO POTICAJ RAZVOJA KREATIVNOSTI

Prirodoslovnim izvannastavnim aktivnostima pridonosi se razvoju individualnih sposobnosti svakog učenika, potiče se kreativno i kritičko mišljenje kod učenika te motivira na aktivno djelovanje u školi i društvenoj zajednici. Razne aktivnosti koje učenici mogu provoditi u prirodoslovnom području imaju snažnu ulogu u odgoju i obrazovanju djece za održivi razvoj te pružaju učenicima mogućnost učenja temeljnih zadataka za uspješniji i kvalitetniji život. Jedna od najvažnijih zadataka suvremene škole jest poticanje kreativnosti koja ima pozitivan utjecaj na razvoj cjelokupne osobitosti učenika. Odgojno-obrazovni djelatnici provođenjem i organizacijom izvannastavnih aktivnosti doprinose produbljivanju stečenih znanja i vještina učenika, ali i zadovoljavanju njihovih potreba i interesa izvan redovne nastave. Svrha je ovog rada ukazati na potrebu implementacije što većeg broja prirodoslovnih izvannastavnih aktivnosti poput Malih zelenih, Ekološke skupine, Eko skupine, Prijatelja prirode, Mladih čuvara prirode, Eko patrola već u najnižim razredima osnovne škole kako bi se učenike osnažilo i pripremio za očuvanje okoliša te poticalo na razvoj kreativnosti i kritičkog razmišljanja u svrhu osiguranja kvalitetnije budućnosti. U ovom radu opisane su izvannastavne aktivnosti iz prirodoslovnog područja temeljene na nastavnim sadržajima Prirode i društva kojima učenici stječu i razvijaju naviku vezanu za brigu o okolišu. Implementacija izvannastavnih aktivnosti područja očuvanja prirode i okoliša od iznimne je važnosti zbog niske zastupljenosti u školama, a prijeka je potreba današnjice. Analizom sadržaja školskih kurikuluma utvrđena je prisutnost prirodoslovnih izvannastavnih aktivnosti koje su usklađene s čovjekovim potrebama, interesima i mogućnostima. Nužnost je da svaka škola potiče razvoj kreativnosti, ostvaruje odgovorno ponašanje te ekološki odgoj i obrazovanje učenika u skladu s načelima održivosti.

Ključne riječi: prirodoslovni predmeti, izvannastavne aktivnosti, kreativnost, ekologija

VESNA ZLATAREVIĆ

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska

KULTURNA BAŠTINA KAO TEMELJNO LJUDSKO PRAVO

Ovaj rad obuhvaća pregled literature o važnosti zaštite i očuvanja kulturne baštine kao temeljnog ljudskog prava. Pojam kulture izrazito je širok, a baština je dio kulture koji se sastoji od skupa vrijednosti, prepoznatih, istraženih, zaštićenih i posredovanih kao identitet. Kulturna je baština temelj očuvanja kulturnog i nacionalnog identiteta te kulturnog razvitka i održivog razvoja nekog područja. Samim time, može se reći da je temeljni nositelj identiteta ljudske zajednice, odnosno da je identitet jezgra baštine. Osnovno ljudsko pravo jest pravo na vlastitu kulturu. Ono je zajamčeno brojnim međunarodnim konvencijama i drugim temeljnim dokumentima organizacija, uključujući i Europsku uniju, a u Hrvatskoj Ustavom te Zakonom o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara. Znanstvenici se slažu oko toga da upravljanje kulturnom baštinom, temeljem načela demokracije i ljudskih prava, predstavlja veliki izazov te je pri tome nužan učinkoviti pristup na svim razinama odlučivanja. Stoga je svrha ovog pregleda doprinijeti općem osvještavanju važnosti zaštite kulturne baštine te stvaranju pretpostavki za djelovanje ravnateljstava nadležnih ustanova, lokalne i područne samouprave te državne institucije s ciljem strateške zaštite i očuvanja čovjekova identiteta i temeljnih ljudskih prava.

Ključne riječi: kulturna baština, identitet, ljudska prava

MARIJA ŽIVKOVIĆ

Zagreb, Hrvatska

POLITIČKO-IDEOLOŠKA ORIJENTACIJA HRVATSKOGA IGRANOG FILMA 1990-IH

Hrvatski se film početkom 1990-ih našao u jednako nezavidnoj situaciji kao i država u kojoj je tada otežano egzistirao: uslijed ponovnoga rođenja zemlje te agresorskoga napada na nju i borbe za očuvanje granica, film se i sam na neki način morao ponovno roditi. Domovinski rat se kao umjetnička tema, dakako, nije mogao izbjeći, pa su ga preko svake mjere eksploatirali i filmaši, kojima je već samo tematiziranje rodoljublja – ma kako isprazno, nenadahnuo ili manipulativno bilo – donosilo određenu društvenu i/ili financijsku satisfakciju. Film i politika često su u hrvatskoj kinematografiji bili povezani i u službi izravne manipulacije, pa je uobičajenu podjelu redatelja na podobne i nepodobne zadržao i novoustoličeni režim, samo po drugim kriterijima. U radu se daje pregled eklatantnih primjera političko-ideološke orijentacije hrvatskoga igranog filma od početka do kraja 1990-ih, napose njegovih kontekstualnih, tematskih i stilskih obilježja. Pokazuje se kako je odgovor hrvatske filmske umjetnosti iz toga razdoblja na aktivnu agresiju koja je zatirala temeljna ljudska prava – pravo na život, slobodu i sigurnost – također bio (pasivno) agresivan, u vidu diskriminacije, netolerancije i isključivosti, što je za posljedicu imalo uglavnom niske kvalitativne domete hrvatske filmografije u tom razdoblju.

Ključne riječi: politička podobnost, manifestno rodoljublje, političko-propagandistički pristup ratnoj temi, polarizacija likova na dobre i zle

IZLOŽBA
PEJZAŽNIH ASTROFOTOGRAFIJA
HRVATSKA POD ZVIJEZDAMA
BRANKA NAĐA

Nakon splitske izložbe (Sveučilišna galerija u Splitu, rujan 2022.) i zagrebačke izložbe (Tehnički muzej »Nikola Tesla« u Zagrebu, listopad 2022.), izložba pejzažnih astrofotografija *Hrvatska pod zvijezdama* Branka Nađa bit će postavljena i u Osijeku, na Fakultetu za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku (Cara Hadrijana 10, I. kat), a **otvorenje će se održati u srijedu, 2. studenoga 2022., u 11 sati.**

»Ponekad imam snažnu potrebu za...
Zar da izustim tu riječ? Religijom.
Tada noću izlazim van i slikam zvijezde.«

Vincent van Gogh

O izložbi:

Kada ste zadnji puta bili na nekome mračnome mjestu, u šumi, na planini ili livadi izvan grada i daleko od svjetlosnog onečišćenja i samo – gledali zvijezde? Uživali u noćnome nebu? Nažalost, sve smo manje u takvim prilikama, a sve više prikovani za gradski asfalt i neizostavne ekrane. Ekrane mobitela, tableta, računala. Srećom, postoje fotografi koji nam donose ljepote prirode upravo na ekrane naših mobitela, na društvene mreže ili pak u javne prostore koje posjećujemo. I dok su izložbe dnevnih pejzaža, prirode i životinja relativno česti, vrlo se rijetko mogu vidjeti noćne astrofotografije. Kada se i pojave, riječ je uglavnom o specijaliziranim astronomskim izložbama tzv. dubokog svemira.

Izložba *Hrvatska pod zvijezdama* donosi, pak, fotografije noćnih pejzaža, nastale na znamenitim hrvatskim turističkim i povijesnim lokacijama, poput Plitvičkih jezera, izvora Cetine, Jasenovca, Rta Kamenjak, Motovuna i paških polja soli.

Branko noćno nebo uvijek snima u RAW formatu, bira noći kada nema Mjeseca ili snima sami Mjesec; dakako, prati vremenske prognoze. Služi se aplikacijama kojima unaprijed možete isplanirati zalaske i izlaske Sunca, Mjeseca, položaj Mliječne staze, kiše meteora itd.

Volja, znanje i malo sreće. Zamisli, isplaniraj i snimi. I tako nastade *Hrvatska pod zvijezdama*.

O autoru:

Branko Nađ rođen je 25. veljače 1977. godine u Čakovcu. Nakon čakovečke Gimnazije Josipa Slavenskog upisuje novinarstvo na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu. Zapošljava se u županijskom tjedniku *Međimurke novine* i tada počinje njegov put novinarstvom i fotografijom. Autor je danas glavni urednik *Universitas portala* Sveučilišta u Zagrebu, a posljednjih nekoliko godina njegova fotografska strast usmjerena je prema pejzažnoj astrofotografiji. Iza sebe ima nekoliko izložaba u Čakovcu i Zagrebu. Koristi fotoaparate Nikon i objektivne Sigma.

Recenzije izložbe:

»U zapadnoj civilizaciji, prije otprilike 250 godina, predominirao je u kulturi pokret nazvan romantizmom. Od tada do danas, u raznim inačicama, sanjarenje i racionalnost, predodžba i jasna slika nastupaju zajedno, ruku pod ruku. Nesumnjivo jedan od najvećih ljudi tog doba, Johann Wolfgang von Goethe, kao znanstvenik, promišljajuću o svjetlu kazao je da svjetlo određuje čovjekov odnos prema cjelokupnom životu, u svim zamislivim smislovima. Tako, primjerice, dan pripada kamenju, vodi, cvijeću, ljudskim licima, oblacima, zemlji i svemu što bi se olako nazvalo zemaljskim. Međutim, noć, doba odsustva svjetla, udaljava čovjeka od zemaljskog i upućuje njegov pogled, njega samoga, prema nebu. Prema metafizičnom, prema ogromnom nedokučivom prostoru, prema beskonačnom! Velika je promjena nastupila kada je nedavno razvijena i tehnologija kojom se mogu stvarati slike u mraku. Takva hipersenzibilnost čini vidljivim ono što bi bez pomagala zauvijek ostalo izvan domašaja čovjekove biološki ograničene percepcije. U ovom kulturnom prostoru i vremenu, u kojem se kao estradističke budalaštine i dalje 'skidaju zvijezde s neba', a duhovno 'sljedbenici konačnih spoznaja znaju da je planet Zemlja ravna ploča', pojavi se čovjek koji noću ne *spava*. On sa svojim stativom i digitalnim fotoure-

đajem te raznoraznim objektivima, satima snima slike noćnog neba, ne bi li vizualizirao onu znamenitu poetsku misao: *Čovječe, pazi da ne ideš malen ispod zvijezda*. Branko Nađ svojim digitalnim slikama nudi upravo to – da svatko može vidjeti ono što inače golim okom, svojom organsko-biološkom ‘aparaturom’ ne može vidjeti. Gledano sa Zemlje, iz najobičnije ljudske vizure, vidi se da ovo *nebo* uistinu postoji. Mada mnogi to zanemaruju i ne vide jer su jako umorni pa gledaju u pod ili pak vole da noć bude umjetno osvijetljena.« (**Vladimir Gudac, prof.**)

»Znatiželja, osobina koja u pozitivnoj konotaciji potiče napredak u svim sferama bitka ljudske vrste, krase Branka Nađu od najranijih dana. Osim znatiželje, Branko posjeduje strpljivost bez koje nema uspješnog fotografa. A pogotovo ne uspješnog astrofotografa. Jer za željeni i pomno planirani kadar potrebno je čekati satima, danima, mjesecima, a ponekad i godinama. I sve može biti uzalud ako u odabranom trenutku oblaci zaklone pogled prema nebu. Znatiželji i strpljivosti Branko je pridodao i upornost koja je potrebna da se nakon neuspjeha (koji je neminovan i dešava se svakome) ne odustane od nakane i ostvari svoj cilj. A njegov je cilj pokazati publici ljepotu noćnog neba pod kojim će u kadar uhvatiti komadić Lijepe naše. Cilj je materijaliziran ovdje, pred vama, u dvadeset prekrasnih fotografija.

Jedan od važnijih uvjeta za odabir motiva jest da se on nalazi u području sa što manje svjetlosnog zagađenja koje je glavna prepreka zbog koje velik broj ljudi gotovo nikada neće golim okom vidjeti zvjezdano nebo. Takve lokacije su mračne, najčešće udaljene od glavnih putova i velikih gradova, a ponekad su i teško pristupačne pa je potrebno uložiti i znatan fizički napor da bi se do njih stiglo. No autor previše voli zvijezde da bi se bojao noći. A kada je prigrlio noć, shvatio je da ona obiluje svjetlom.

Svjetlom koje ga tjera da gotovo religiozno pohodi odabrane lokacije u pokušajima da uhvati slabašne fotone dalekih zvijezda, što su eonima putovali do senzora njegova fotoaparata. To drevno svjetlo on zanimljivim kompozicijama sljubljuje s poznatim lokacijama i motivima diljem Hrvatske u vizualno dojmive fotografije. Snažne, čiste i uravnotežene kompozicije Brankovih fotografija, osim što doprinose

njihovoj dojmljivosti, progovaraju i o stanju u kakvome se on nalazi prilikom fotografiranja omiljenih mu motiva. Proces je to kojim se obnavlja njegova energija, a um i tijelo vraćaju u ravnotežu.

Fotografije, iako snimljene noću, bogate su punim, zasićenim bojama. Njih je bez pomagala gotovo nemoguće vidjeti golim okom, pa autor znalački koristi svoju fotografsku opremu i vještinu obrade fotografija kako bi nam ih učinio vidljivima. Pri tome ne podliježe iskušenju i ne pretjeruje u obradi te je krajnji rezultat oku vrlo ugodan. Stoga, uživajte u Brankovim predivnim fotografijama i neka vas one potaknu da i sami podignete pogled prema nebeskom beskraju. Ne da biste se pod zvijezdama osjećali malima, već da biste bili dio njih. Jer, kako reče Carl Sagan, svi smo mi sazdana od zvijezda.« (**Davorin Mance, fotograf, predsjednik Fotokluba Čakovec**)

»Branko Nađ je Čakovčanin koji već godinama živi u Zagrebu, a svoje slobodno vrijeme često provodi putujući Lijepom našom i bilježeći ljepote našeg zvjezdanog neba svojim fotografskim aparatom. U biti, Branko je jedan od naših ponajboljih pejzažnih astrofotografa koji ne samo da bilježi ljepotu noćnog krajolika nego vlastitom obradom fotografija svojim noćnim pejzažima daje osebujan štih. Očuvanog, pravog, tamnog zvjezdanog neba u Hrvatskoj još ima, iako sve manje radi porasta svjetlosnog onečišćenja, pa Branko marljivo bilježi tu ljepotu za buduće generacije. Promovira prekrasne noćne vizure Hrvatske i potrebu za zaštitom pravog mraka i zvjezdanog neba. Izložba *Hrvatska pod zvijezdama* prikazuje izvanredne, mogli bismo reći i bajkovite noćne vizure Hrvatske i njenog prekrasnog zvjezdanog neba, odnosno noćne pejzaže prirodnih, povijesnih, spomeničkih i kulturnih znamenitosti.« (**Dorian Božičević, glavni tajnik Hrvatskog astronomskeg saveza**)

Kontakt autora:

e-mail: branko2502@gmail.com

Facebook: [/bnastro](https://www.facebook.com/bnastro)

Instagram: [@bn_photo000](https://www.instagram.com/bn_photo000)

mobitel: 098 9539 744

ADRESAR SUDIONIKA

Boris Bakota

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku
Pravni fakultet
Stjepana Radića 13
HR–31000 Osijek
Hrvatska
e-mail: bbakota@pravos.hr

Emina Berbić Kolar

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti
Cara Hadrijana 10
HR–31000 Osijek
Hrvatska
e-mail: ebkolar@foozos.hr

Ana Daria Bokan

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3
HR–10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: anadariabokan@gmail.com

Ivana Buljan

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3
HR–10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: ibuljan2@ffzg.hr

Jan Defrančeski

Sveučilište u Zagrebu
Centar za integrativnu bioetiku
Ivana Lučića 1a
HR–10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: jan1161996@gmail.com

Kristina Dilica

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti
Cara Hadrijana 10
HR–31000 Osijek
Hrvatska
e-mail: kristina.dilica@gmail.com

Dejan Donev

Univerzitet »Sv. Kiril i Metodij«
vo Skopje
Filozofski fakultet
Bul. »Goce Delčev« 9A
MK–1000 Skopje
Severna Makedonija
e-mail: donevdejan@zff.ukim.edu.mk

Snježana Dubovicki

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti
Cara Hadrijana 10
HR–31000 Osijek
Hrvatska
e-mail: sdubovicki@foozos.hr

Krunoslava Duka

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti
Cara Hadrijana 10
HR–31000 Osijek
Hrvatska
e-mail: kduka@foozos.hr

Saša Duka

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti
Cara Hadrijana 10
HR–31000 Osijek
Hrvatska
e-mail: sduka@foozos.hr

Ivo Džinić

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet hrvatskih studija
Borongajska cesta 83d
HR–10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: idzinic@hrstud.hr

Martina Galeković

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti
Cara Hadrijana 10
HR–31000 Osijek
Hrvatska
e-mail: galekovicmartina@gmail.com

Vjekoslav Galzina

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti
Cara Hadrijana 10
HR–31000 Osijek
Hrvatska
e-mail: vgalzina@foozos.hr

Dora Grejza

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti
Cara Hadrijana 10
HR–31000 Osijek
Hrvatska
e-mail: dora.saradjen@gmail.com

Matea Hiršinger

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti
Cara Hadrijana 10
HR–31000 Osijek
Hrvatska
e-mail: mhirsinger@foozos.hr

Luka Janeš

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet filozofije i religijskih znanosti
Jordanovac 110
HR–10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: luka.janes@ffrz.unizg.hr

Julijana Jukić

Osnovna škola »Matija Antun Reljković«
Šetalište dr. Franje Tuđmana 3
HR–32272 Cerna
Hrvatska
e-mail: julijanabenkovic1@gmail.com

Željko Kaluđerović

Univerzitet u Novom Sadu
Filozofski fakultet
Dr Zorana Đinđića 2
RS–21000 Novi Sad
Srbija
e-mail: zeljko.kaludjerovic@ff.uns.ac.rs

Zorica Kaluderović Mijartović

National and Kapodistrian University
of Athens
School of Philosophy
University Campus
GR-17503 Zografos, Athens
Greece
e-mail: zmijartovic@philosophy.uoa.gr

Anamarija Kanisek

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti
Cara Hadrijana 10
HR-31000 Osijek
Hrvatska
e-mail: akanisek@foozozs.hr

Ivica Kelam

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti
Cara Hadrijana 10
HR-31000 Osijek
Hrvatska
e-mail: kelamivica@gmail.com

Dubravka Klasiček

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku
Pravni fakultet
Stjepana Radića 13
HR-31000 Osijek
Hrvatska
e-mail: dklasiccek@gmail.com

Ružica Kolar Šuper

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti
Cara Hadrijana 10
HR-31000 Osijek
Hrvatska
e-mail: rkolar@foozozs.hr

Zdenka Kolar Begović

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti
Cara Hadrijana 10
HR-31000 Osijek
Hrvatska
e-mail: zkolar@foozozs.hr

Domagoj Kopljar

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti
Cara Hadrijana 10
HR-31000 Osijek
Hrvatska
e-mail: dkopljar@foozozs.hr

Marijana Kopljar

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti
Cara Hadrijana 10
HR-31000 Osijek
Hrvatska
e-mail: mkopljar@foozozs.hr

Loreta Kovačević

Osnovna škola Kanovci
HR-32100 Vinkovci
Hrvatska
e-mail: lkovacevic2@gmail.com

Ivan Miškulin

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku
Medicinski fakultet
Josipa Huttlera 4
HR–31000 Osijek
Hrvatska
e-mail: ivan.miskulin@mefos.hr

Maja Miškulin

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku
Medicinski fakultet
Josipa Huttlera 4
HR–31000 Osijek
Hrvatska
e-mail: maja.miskulin@mefos.hr

Vesnica Mlinarević

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku
Kineziološki fakultet
Drinska 16a
HR–31000 Osijek
Hrvatska
e-mail: vesnica.mlinarevic@kifos.hr

Ljubica Nedić

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti
Cara Hadrijana 10
HR–31000 Osijek
Hrvatska
e-mail: ljnedic@foozos.hr

Tomislav Nedić

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku
Pravni fakultet
Stjepana Radića 13
HR–31000 Osijek
Hrvatska
e-mail: nedict@gmail.com

Josip Periša

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet hrvatskih studija
Borongajska cesta 83d
HR–10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: perisa.josip2@gmail.com

Ivan Perkov

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet hrvatskih studija
Borongajska cesta 83d
HR–10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: iperkov@hrstud.hr

Ana Popović

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti
Cara Hadrijana 10
HR–31000 Osijek
Hrvatska
e-mail: apopovic@foozos.hr

Ella Rakovac Bekež

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti
Cara Hadrijana 10
HR–31000 Osijek
Hrvatska
e-mail: erbekez@foozos.hr

Ksenija Romstein

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti
Cara Hadrijana 10
HR–31000 Osijek
Hrvatska
e-mail: kromstein@foozos.hr

Darija Rupčić Kelam

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku
Filozofski fakultet
Lorenza Jägera 9
HR–31000 Osijek
Hrvatska
e-mail: darijarupcic@gmail.com

Risto Solunčev

Univerzitet »Sv. Kiril i Metodij«
vo Skopje
Filozofski fakultet
Bul. »Goce Delčev« 9A
MK–1000 Skopje
Severna Makedonija
e-mail: r.solunchev@gmail.com

Lidija Šmit Brleković

Poliklinika SUVAG Osijek
J. J. Strossmayera 262
HR–31000 Osijek
Hrvatska
e-mail: lidija.smit@gmail.com

Lidija Štimac

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti
Cara Hadrijana 10
HR–31000 Osijek
Hrvatska
e-mail: stimaclidija80@gmail.com

Tomislav Topolovčan

Sveučilište u Zagrebu
Učiteljski fakultet
Savska cesta 77
HR–10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: tomislav.topolovcan@ufzg.hr

Valerija Turk Presečki

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti
Cara Hadrijana 10
HR–31000 Osijek
Hrvatska
e-mail: vturkpresecki@foozos.hr

Ksenija Turković

Sveučilište u Zagrebu
Pravni fakultet
Ćirilometodska 4
HR–10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: ksenija.turkovic@me.com

Ivan Včev

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti
Cara Hadrijana 10
HR–31000 Osijek
Hrvatska
e-mail: ivcev@foozos.hr

Tonka Vekić

Caritas Zagrebačke nadbiskupije
Babonićeva 121
HR–10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: tonka.vekick@gmail.com

Nikolina Vidović

Color trgovina d.o.o.
Industrijska 42
HR–34000 Požega
Hrvatska
e-mail: nikolina.vidovic912@gmail.com

Ivana Vitković

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera
u Osijeku
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti
Cara Hadrijana 10
HR–31000 Osijek
Hrvatska
e-mail: ivana.sabljak5@gmail.com

Marija Živković

Rudeška cesta 164
HR–10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: marija.zivkovic01@gmail.com

IZDAVAČ

Hrvatsko bioetičko društvo / Croatian Bioethics Society

ZA IZDAVAČA

Ivica Kelam

UREDNICI

Ivica Kelam, Kristina Dilica, Hrvoje Jurić

POSLOVNA TAJNICA

Mira Matijević

REDAKTURA I KOREKTURA

Hrvoje Jurić, Mira Matijević

DIZAJN NASLOVNICE

Denis Kos

DIZAJN LOGOTIPA

Stevan Radić

PRIJELOM TEKSTA I TISAK

GRAFOMARK, Zagreb

NAKLADA

200

ISSN

2787-4699